

KATARZYNA GIL
ROMAN CHORÓB
Uniwersytet Rzeszowski

ROLA DORADZTWA W ROZWOJU PRZEDSIĘBIORCZOŚCI ROLNIKÓW PODKARPACIA

Wstęp

Przedsiębiorczość na obszarach wiejskich przejawia się w modernizacji gospodarstw rolnych, rozbudowie przetwórstwa rolno-spożywczego, czy poszukiwaniu nowych form zarobkowania. Każde nowe przedsięwzięcie wiąże się z niepewnością, z ryzykiem, zwłaszcza wówczas, gdy osoba podejmująca nowe działania nie posiada odpowiedniej wiedzy, doświadczenia, czy też nie zna czynników warunkujących powodzenie określonego przedsięwzięcia. Jednym z czynników ograniczającym niepewność w gospodarowaniu jest sprawnie działający system informacji rynkowej. Pozwala on podmiotom gospodarczym lepiej poznać otaczającą rzeczywistość, szybciej i przy mniejszym zaangażowaniu środków dostosować się do nowo powstałej sytuacji. Zagadnienie to jest szczególnie istotne w warunkach polskiego rolnictwa stojącego przed problemem konkurencyjności z rolnictwem Unii Europejskiej, nie mającego doświadczenia w budowaniu strategii rozwojowej.

Sprawnie działający system informacji rynkowej zapewnia łatwy i szybki dostęp do podstawowej wiedzy rynkowej, przez co stymuluje rozwój produkcji i przetwórstwa artykułów rolnych. Powinien informować podmioty sektora żywnościowego nie tylko o sytuacji bieżącej, lecz również o długofalowych trendach na rynkach światowych. Znajomość tych zagadnień przyczynia się do inwestowania kapitału w gałęzie rolnictwa mogące konkurować na rynkach międzynarodowych. Szeroko rozumiany system informacji rynkowej wspomagany informacją zbieraną w ramach przedsiębiorstwa, jak również gospodarstwa, powinien dostarczać wiedzy niezbędnej do podjęcia trafnych decyzji, które muszą być oparte na dokładnej analizie sytuacji rynkowej. Jest to podstawowy warunek zmniejszenia ryzyka ekonomicznego, a przez to poprawy sytuacji dochodowej w rolnictwie, jednocześnie powód rosnącego zapotrzebowania na informacje.

Rolnicy nie są jednak w stanie samodzielnie wypracować odpowiedniego systemu. Wydaje się, że istotną rolę w tego typu działalności powinny pełnić Ośrodki Doradztwa Rolniczego - jako integratorzy rynku, zapewniający stałe źródło wiedzy dla indywidualnych producentów rolnych. Ośrodki doradztwa powinny stanowić kluczowe ogniwo w łańcuchu przekazywania informacji pomiędzy placówkami naukowymi a mieszkańcami obszarów wiejskich.

W tej sytuacji główny ciężar w pozyskiwaniu, przetwarzaniu i publikowaniu informacji spada na Ośrodki Doradztwa Rolniczego, którym w tych działaniach przypisuje się szczególną rolę [Sass 1996]. Rolnicy coraz częściej postrzegają swoją pozycję jako wytwórców określonych towarów, ale również jako przedsiębiorców, których zadaniem jest poprawa efektywności działania, a w konsekwencji wypracowanie zysku rozumianego szerzej niż tylko w kategoriach pieniężnych, będącego parametrem prestiżu i autorytetu społecznego, określonej władzy nad ludźmi i rzeczami [Hunek 1993].

Równocześnie rośnie liczba rolników świadomych tego, że dla zapewnienia odpowiedniego poziomu dochodów rodziny niezbędne są radykalne zmiany, burzące dotychczasowy stereotyp małego wielokierunkowego gospodarstwa rodzinnego. Dotyczą one takich działań, jak powiększenia gospodarstwa i przejęcia części zysku powstającego w przetwórstwie, handlu, usługach, itp. Przejawem takiego sposobu myślenia są między innymi oczekiwania sformułowane pod adresem Ośrodków Doradztwa Rolniczego [Matuszak 1993].

Przedmiot i metody badań

Przedmiotem badań były źródła informacji o przedsiębiorczości i przedsięwzięciach podejmowanych przez ludność rolniczą zamieszkałą na obszarze województwa podkarpackiego oraz potrzeby informacyjne i doradcze w zakresie rozwoju własnych inicjatyw, a także opinie co do praktycznego wykorzystania uzyskanych porad na temat przedsiębiorczości. Jako przedsiębiorczych uznano takich rolników, którzy pracując w swoich gospodarstwach dodatkowo podjęli inicjatywy gospodarcze w handlu, usługach, przetwórstwie, itp. Zaliczono także tych, którzy w działaniach dostosowawczych powiększyli gospodarstwa i skalę produkcji lub zmienili jej kierunek, przyjmując profil adekwatny do potrzeb rynku.

Podmioty do badań zostały wybrane losowo spośród gospodarstw na terenie województwa podkarpackiego. Przy doborze próby badawczej zastosowano losowanie bezpośrednie (dobór losowy prosty). W badaniach wykorzystano formularz ankietowy kierowany do wybranej grupy respondentów. Opracowując dane wykorzystano metody analizy statystyczno-matematycznej, co pozwoliło na uchwycenie zależności między badanymi zjawiskami oraz ustaleniu wzajemnych ich relacji.

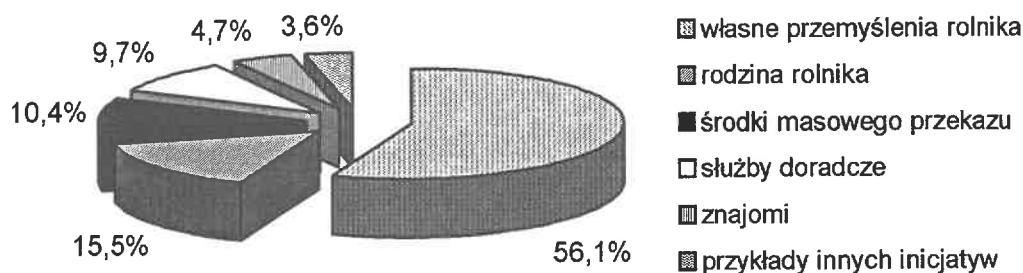
Zakres czasowy badań obejmuje lata 1998-2000. Dane faktograficzne zebrano w 2001 roku, przeprowadzając wywiady z 300 przedsiębiorczymi rolnikami na obszarze Podkarpacia.

Wyniki badań

Porównując liczbę respondentów z liczbą wskazanych przez nich źródeł inspiracji do podejmowania przedsięwzięć gospodarczych można stwierdzić, że część z nich (28,4%) do podjęcia decyzji potrzebowała impulsów płynących z wielu źródeł (rys.1).

Rys.1

Źródła inspiracji przedsięwzięć gospodarczych rolników

Decydującą rolę w tym procesie odgrywały własne przemyślenia zainteresowanych (56,1% odpowiedzi). Znaczącą rolę w stymulowaniu własnych inicjatyw na wsi odgrywają rodzina rolnika, środki masowego przekazu oraz Ośrodki Doradztwa Rolniczego. Znajomi mają mniej znaczący wpływ na pobudzanie przedsiębiorczości w środowisku wiejskim. Przykłady inicjatyw gospodarczych podjętych przez inne osoby także nie zachęcały w znaczącym stopniu do podejmowania przedsięwzięć gospodarczych. Ankietowani rolnicy podkreślali dużą nieufność właścicieli firm wobec osób, które zwracają się do nich o pomoc. Jednym z podstawowych powodów tej nieufności jest obawa przed konkurencją.

W produkcji oraz w inicjatywach gospodarczych rolnicy wykorzystywali różne formy podnoszenia wiedzy i umiejętności, choć ponad połowa z nich (58,1%) korzystała z własnego doświadczenia. Łącznie 41,9% badanych korzystało z doradztwa służb specjalistycznych, środków masowego przekazu, systematycznych szkoleń i kursów, pokazów i wycieczek do gospodarstw specjalistycznych czy studiowanej literatury fachowej.

Ocenie poddano także wpływ specjalistycznego doradztwa na jakość prowadzonej produkcji. Ankietowani rolnicy w 32,1% ocenili ten wpływ na poziomie

średnim, 21,5% rolników ocenia ten wpływ wysoko, a zaledwie 2,9% bardzo nisko, uzasadniając to brakiem fachowej wiedzy doradców.

Rys. 2

Formy podnoszenia wiedzy i umiejętności w zakresie produkcji

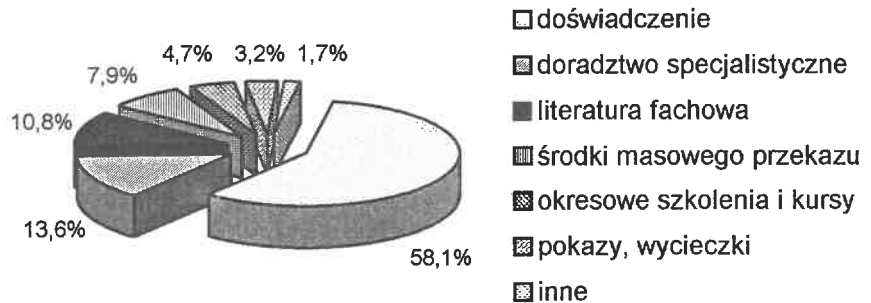

Tabela 1

Źródła informacji o przedsiębiorczości w zależności od wieku rolników

Źródła informacji o przedsiębiorczości	Wiek rolników							
	do 30 lat		30-40 lat		40-50 lat		ponad 50 lat	
	Liczba rolników	%	Liczba rolników	%	Liczba rolników	%	Liczba rolników	%
Doświadczenie	7	18,9	43	47,3	70	46,1	52	50
Doradztwo specjalist.	7	18,9	19	20,8	16	10,5	13	12,5
Literatura fachowa	7	18,9	6	6,6	19	12,5	12	11,5
Środki masowego przekazu	4	10,8	7	7,7	16	10,5	10	9,6
Szkolenia, kursy	4	10,8	5	5,5	15	9,9	5	4,8
Pokazy, wycieczki	4	10,8	5	5,5	10	6,6	6	5,8
Inne	4	10,8	6	6,6	6	3,9	6	5,8
Razem	37	100	91	100	152	100	104	100

Źródło: Badania własne.

Na podstawie badań stwierdzono również, iż wraz z wiekiem rolników maleje ich zainteresowanie pomocą ze strony służby doradczej (tab. 1). Rolnicy starsi częściej korzystali z informacji zawartych w literaturze fachowej, płynących ze środków masowego przekazu, jak też częściej korzystali z takich form wzbogacania własnej wiedzy, jak szkolenia i kursy czy pokazy i wycieczki do gospodarstw wzorcowych. Rolnicy młodszy natomiast bardziej polegali na informacjach pochodzących od doradców rolniczych.

Biorąc pod uwagę wykształcenie rolników, stwierdzono, że jego poziom również różnicuje strukturę źródeł informacji, z których korzystają rolnicy przejawiający własną inicjatywę (tab. 2). Wraz ze wzrostem wykształcenia maleje zapotrzebowanie na doradztwo specjalistyczne oraz na informacje płynące ze środków masowego przekazu. Bardziej przydatne stają się natomiast: literatura fachowa, okresowe szkolenia i kursy oraz pokazy i wycieczki do gospodarstw specjalistycznych.

Tabela 2

Wpływ wykształcenia rolników na wybór źródeł informacji

Źródła informacji o przedsiębiorczości	Wykształcenie rolników							
	Liczba rolników	%	Liczba rolników	%	Liczba rolników	%	Liczba rolników	%
Doświadczenie	10	19,6	29	22,7	36	21,6	3	11,1
Doradztwo specjalist.	3	5,9	14	10,9	7	4,2	3	11,1
Literatura fachowa	10	19,6	11	8,6	29	17,4	2	7,4
Środki masowego przekazu	2	3,9	21	16,4	14	8,4	3	11,1
Szkolenia, kursy	9	17,6	17	13,3	30	17,9	6	22,3
Pokazy, wycieczki	14	27,5	32	25	42	25,1	8	29,6
Inne	3	5,9	4	3,1	9	5,4	2	7,4
Razem	51	100	128	100	167	100	27	100

Źródło: Badania własne.

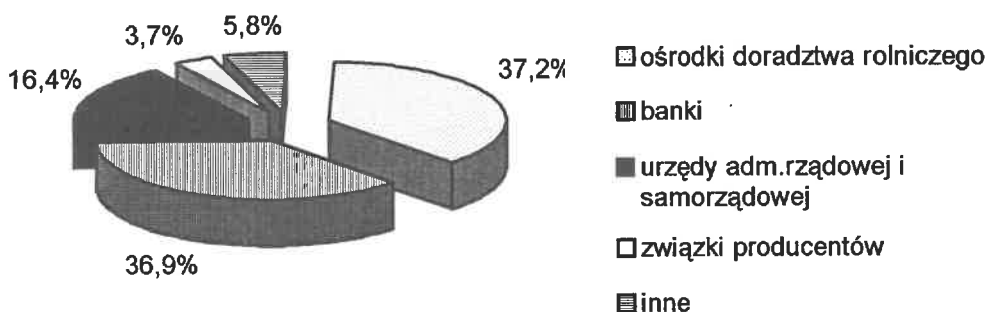
Oceniając wpływ podnoszenia wiedzy i umiejętności na jakość produkcji, prawie połowa ankietowanych rolników (49,5%) stwierdziła, że jest on duży, 21% - bardzo duży, 26,4% - średni, 2,6% - mały, a tylko 0,7% uważa, że nie ma żadnego.

Dokonując oceny znaczenia instytucji jako źródeł porad dla rolników, stwierdzono, iż najbardziej pozytywne opinie o poradach udzielanych przez różne instytucje rolnicy wyrażali pod adresem Ośrodków Doradztwa Rolniczego, jak też banków funkcjonujących na ich terenie (rys. 3). Jednak i te instytucje były krytykowane przez respondentów, głównie z powodu braku odpowiedniego przygotowania do udzielania porad wyczerpujących i satysfakcjonujących rolników.

Można stwierdzić, że generalnie pozytywna opinia o poradach udzielanych przez pracowników ODR i banków wyrażona przez większość respondentów, dobrze świadczy o roli, jaką odgrywają te instytucje w procesie restrukturyzacji wsi i rolnictwa.

Rys. 3

Instytucje jako źródło porad dla rolników

Dotychczasowe sposoby budowania programów działania doradztwa rolniczego nie uwzględniały pogłębionej analizy potrzeb doradczych rolników. Tymczasem potrzeby te stoją na pierwszym miejscu całego procesu doradczego i są pierwotną czynnością przy analizie środowiska wiejskiego [Przychodeń 1992; Wawrzyniak, Hein 1992].

Proces powstawania nowych potrzeb wynika też ze zmian w otoczeniu rolniczym, a więc gospodarce, ekonomice oraz technice rolniczej.

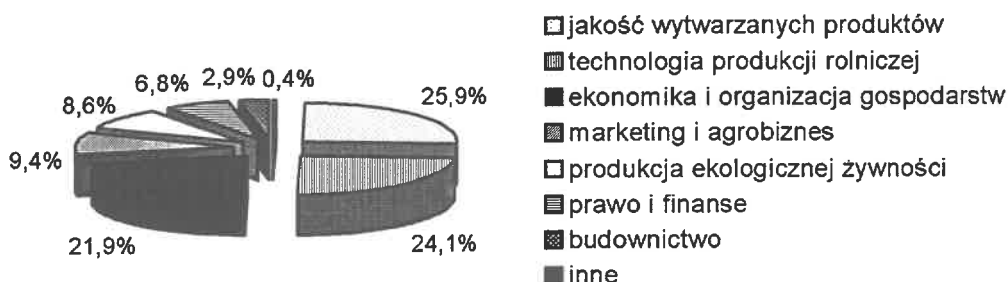
Potrzeby doradcze rolników dotyczą przede wszystkim [Matuszak 1993]:

- doradztwa w zakresie rachunku ekonomicznego, obniżenia kosztów produkcji rolniczej;
- alternatywnych źródeł dochodów ludności wiejskiej;
- marketingu produktów rolnych i organizacji informacji rynkowej;
- pomocy doradczej w celu dostosowywania gospodarstw do wymagań gospodarki rynkowej;
- pomocy w tworzeniu nowych form spółdzielczości wiejskiej;
- pomocy doradczej w zakresie restrukturyzacji gospodarstw.

Analizując potrzeby doradcze ankietowanych rolników stwierdzono, iż najczęściej rolników zgłaszało zapotrzebowanie na porady z zakresu jakości wytwarzanych produktów, technologii produkcji rolniczej oraz ekonomiki i organizacji gospodarstw - łącznie 71,9% (rys. 4).

Rys. 4

Potrzeby doradcze rolników

Dodatkowo rolnicy wskazywali również na ważność informacje o możliwościach i warunkach zawierania umów kontraktacyjnych na sprzedaż produktów rolnych.

Wnioski

W rozwoju przedsiębiorczości na terenach wiejskich ważna rola wyznaczona została doradztwu, które poprzez działania edukacyjne, informacyjne, doradcze i innowacyjne może w znacznym stopniu stymulować ten rozwój. Jednakże każdy z możliwych rodzajów przedsiębiorczych zachowań na terenach wiejskich rodzi specyficzne wyzwanie pod adresem doradztwa, wymaga odmiennego podejścia, odmiennych strategii doradczych.

Doradztwo rolnicze świadczone przez różne instytucje odgrywa zasadniczą rolę, z jednej strony poprzez przygotowanie intelektualne rolników do podejmowania różnorodnych przedsięwzięć (szkolenia, kursy, inne działania edukacyjne), z drugiej zaś strony poprzez wsparcie organizacyjne i techniczne.

Rozwój przedsiębiorczości na terenach wiejskich wymaga też wsparcia ze strony nauki. Wprawdzie problematyka ta uwzględniona jest w działalności badawczej podejmowanej w różnych ośrodkach naukowych, jednakże brak jest szeroko zakrojonych badań o charakterze interdyscyplinarnym, uwzględniających różnorodne jej aspekty, zarówno ekonomiczne, jak i społeczne, osobowościowe, kulturowe czy przestrzenne.

Przedsiębiorczość rolnicza i pozarolnicza producentów jako nowe zjawisko zachodzące w rolnictwie polskim musi być postrzegana jako jeden z kierunków jego reorientacji w procesach dostosowawczych do wymagań rynku i europejskiej integracji polskiej gospodarki [Sikorska-Wolak 1995].

Oferta form pomocy jaką proponuje się rolnikom podejmującym pozarolniczą działalność gospodarczą może być znacznie bogatsza od tej jaka istnieje obecnie. Wydaje się, że w podejmowaniu i rozwiązywaniu działań przedsiębior-

czych bardzo ważne, obok znajomości samej technologii, są umiejętności menedżerskie, które w istniejących programach działania są mało akcentowane.

Dlatego też powinno dążyć się systematycznie do lepszego wykorzystania zasobów intelektualnych posiadanych przez rolników z jednej strony, z drugiej zaś wspierać rolników oferując im rzetelną pomoc doradczą i edukacyjną.

Literatura:

Brodziński Z. (2000): Rola doradztwa rolniczego w świadomości rolników – członków spółdzielni. [w:] *Wież i Rolnictwo* Nr 3. Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN, Warszawa.

Hunek T. (1993): Makroekonomiczne uwarunkowania „small businessu” na terenach wiejskich. [w:] *Przedsiębiorczość na obszarach wiejskich. W stronę wsi wielofunkcyjnej*. Fundacja na rzecz nauki polskiej. IRWiR PAN, Warszawa.

Kurek E. (1993): Bariery hamujące rozwój rolnictwa. *AGRO SERWIS*, Nr 9 (26).

Lechowski Z., Urbańczyk D., Sojat A. (2000): Wykorzystanie kształcenia na odległość w aktywizacji społecznej i zawodowej mieszkańców obszarów wiejskich. [w:] *Zagadnienia doradztwa rolniczego nr 3*, Krajowe Centrum Doradztwa Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich, Poznań.

Manteuffel R. (1984): *Ekonomika i organizacja gospodarstwa rolniczego*. PWRiL, Warszawa.

Matuszak E. (1993): Doradztwo rolnicze a zmiany w rolnictwie. [w:] *Regionalne modelowanie doradztwa i edukacji rolniczej*. Ogólnopolska konferencja naukowa. Barzkowice, 20-22 V.

Przychodzeń Z. J. (1992): Miejsce doradztwa rolniczego w marketingu operacyjnym, *Wież i Państwo*, nr 2.

Sass R. (1996): Rola ośrodków doradztwa rolniczego w przepływie informacji naukowej, technicznej, rynkowej i ekonomicznej. ODR Minikowo.

Sikorska-Wolak I. (1995): Doradztwo rolnicze w zmieniającej się sytuacji społeczno-ekonomicznej wsi i rolnictwa. [w:] *Mechanizmy i infrastruktura rynku rolnego*. Konferencja naukowa. Z. cz. II. SGGW, Warszawa.

Tomczak F. (1993): Agrobiznes jako droga rozwoju rolnictwa. [w:] *Procesy dostosowawcze rolnictwa do wymogów gospodarki rynkowej*. AR Lublin.

Wawrzyniak B., Hein W. (1992): Oczekiwanie producentów rolnych wobec systemu doradztwa rolniczego. [w:] *Doradztwo rolnicze w świetle współczesnych przeobrażeń polskiego rolnictwa*. Katedra Doradztwa Rolniczego ATR w Bydgoszczy, ODR w Przysieku.

Wieteska E. (1993): Rola doradztwa w przekształcaniu gospodarstw rolnych. [w:] *Przedsiębiorczość na obszarach wiejskich. W stronę wsi wielofunkcyjnej*. Fundacja na Rzecz Nauki Polskiej, IRWiR PAN.

KATARZYNA GIL, ROMAN CHORÓB

ROLA DORADZTWA W ROZWOJU PRZEDSIĘBIORCZOŚCI ROLNIKÓW PODKARPACIA

STRESZCZENIE

W opracowaniu zaprezentowano wyniki badań dotyczące źródeł informacji i inspiracji w zakresie inicjatyw gospodarczych podejmowanych przez rolników, jak również określono potrzeby doradcze rolników w dziedzinie przedsiębiorczości. Z analizy wywiadów z rolnikami wynika, że w procesie pobudzania inicjatyw gospodarczych ludności wiejskiej ważną rolę odgrywają Ośrodki Doradztwa Rolniczego. Ich skuteczność w inspirowaniu rolników jest wyższa niż środków masowego przekazu i wpływ najbliższego otoczenia. O pomoc do ośrodków zwracali się zwłaszcza rolnicy młodszy i osoby z niższym poziomem wykształcenia.

Rolnicy przedsiębiorczy, w większości przypadków (65%), zgłaszali ochotę dzielenia się pozytywnymi doświadczeniami i fakt ten należy wykorzystać w służbie doradczej, propagując pozytywne przykłady rozwoju inicjatyw przedsiębiorczości.

KATARZYNA GIL, ROMAN CHORÓB

ADVISING IN DEVELOPMENT OF ENTERPRISE OF FARMERS OF PODKARPACIE

SUMMARY

The paper includes the results of the investigation concerning information and inspiration sources used by farmers to take up economic initiative. The advisory work needed by farmers were determined. The survey analysis shows that agricultural advisory play an important role in stimulating economic activity in farmers. This media is more effective than mass media and the influence of the closest environment. Mainly younger farmers and those with lower qualifications request assistance at the agricultural advisory centres.

Agro-businessmen in general (65%) are willing to share experience and this fact should be utilised in advisory work disseminating the positive entrepreneurial models.